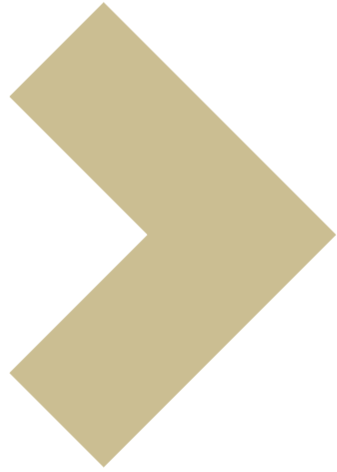

Akıntıya sürüklenecek değilim

Açık Medeniyet Gazetesi olarak İbn Haldun Üniversitesi Tarih Bölüm Başkanı Prof. Dr. Halil Berktaş'la yeni çıkan "Tarihçi Gözüyle Siyaset" kitabı hakkında konuşmak istedik. Fakat konu konuyu açtı ve uzunca bir söyleşi çıktı karşımıza. Hatta öyle ki söyleşiyi ikiye bölmek zorunda kaldık. Bu sayımızda Prof. Halil Berktaş'ın Dünyaya ve Türkiye'ye dair görüşlerini keyifle okuyacağınızı ümit ediyoruz. Sonraki sayımızda ne mi okuyacaksınız? Onu da söyleşinin sonunda bulabilirsiniz.

1. Bölüm: Dünyaya dair

Kitapta 15 Temmuz 2016 ile 16 Nisan 2017 arasında yazdığınız yazıları topladınız. Kitabın adına da Tarihçi Gözüyle Siyaset dediniz. İlk sorumuz şu olacak: Bir tarihçisiniz. Günceli yorumlamak, yeri geldiğinde gündelik siyaseti okumaya çalışmak; bunu da uzun süredir yapıyorsunuz, 2007'den beri yapıyorsunuz; televizyona çıkıyorsunuz, köşe yazıyorsunuz, ders veriyorsunuz, tebliğ okuyorsunuz... Kitabı okurken şunu da fark ettik: Sosyal medyadan yazılı basına kadar bütün günlük bilgi kaynaklarını da tarıyorsunuz, çünkü her yazınızda önceki yazıya ya da başka birinin yazısına atıflar var. Bütün bunlar sizi yormuyor mu?

Önce bir iki ayrıntıyı belirteyim. Bu kitaptaki yazıları ben seçmedim, kitabın başlığını da ben koymadım. Aslında bunu tamamen Kopernik Yayınevi yaptı. Tamamen sürpriz bir şekilde, kendileri yazıları seçmişler, sıraya sokmuşlar ve hatta kitabın spiralli maketini önüme koydular. Sayfa çıkışı filan da değil; önüme spiralli bir maket olarak geldi. Ben bütün tashihleri onun üzerinden yaptım. Ama bunu kabahat bulmak için demiyorum; teşekkür ettim, benimsedim. Başlığı da benimsedim. Her neyse... Başka yaynevlerinin kolay kolay yapmadığı, hatta neredeyse hiç yapmadığı bir editörlük işi yapıyorlar. Türkiye'de düzgün editörlük diye bir şey kalmadı, ne gazetelerde ne dergilerde ne de yaynevlerinde... Geliyor bir yazı, olduğu gibi koyuyorlar; tashihsiz koyuyorlar. Copy-editing olayı çökmüş durumda. Kopernik yapıyor bunu. Fakat tabii ki son prova üzerinden tashihlerini yaptım; baktım, sevdim, beğendim, teşekkür ettim.

Esas sorunuza gelince: Evet, yorucu. Ve bu kadar güncellikle böyle bir angajmanı, böyle bir yüzleşme ve kapışmayı daha ne kadar sürdürebilirim bilmiyorum. Hele şimdi İbn Haldun Üniversitesi'ne geçmişken, hiç bilmiyorum. Çünkü Sabancı Üniversitesi'nde, son yıllarda emekliliğim yaklaşıyordu, derken emekli olmuştum yani akademik hayatım sona erdi diye düşünüyordum... Evet, yazmadığım kitaplarımı yazmak, bitirmek, ortaya çıkarmak gibi bir fikrim o zaman da vardı. Fakat yine de full-time ders vermek ve daha önemlisi bir bölümü, bir programı full-time koordine etmek (çünkü çok önemli miktarda idari iş getiriyor insanın üzerine) o yükünden kurtulacağımı

düşünerek, yapabilirim, sürdürülebilirim gibi bakıyordum.

Şimdi pek öyle değil. Zaten Serbestiyet web sitesinde yazma tempom çok büyük ölçüde düştü şimdiden. İradi olarak değil, yetişemediğim için düştü. Ayda ancak iki yazı yazabildiğim dahi oldu. Oysa sekiz, dokuz, on yazı yazıyordum bazen. Haydi, buna bir geçiş dönemi diyelim. Burada, İbn Haldun Üniversitesi'ndeki çeşitli işlerin yerli yerine oturmasına kadar olan bir olağanüstü dönemdir diyelim. Ama bunu bu şekilde götüremeyeceğim aşikâr. Bir de şu oluyor zaten: Bazı yazılara başlıyorum; yazı şişmeye ve büyümeğe başlıyor. O yazının ardındaki fikir kitap olmak istiyor aslında. Bir yazıyla sınırlı kalmak istemiyor, giderek büyümeğe istiyor. Benim çalışma tarzım da buna yatkın, benim yazı yazma tarzım buna yatkın. Bakıyorum; büyüyor, uzuyor. Bazen uzun bir yazı oluyor. Bazen bir yazısı dizisi oluyor, bitiremiyorum. Bazen yazıyı yazmaya başlıyorum, iki sayfada bitiriyorum zannediyorum, bakıyorum beş sayfa olmuş ve daha biteceği yok, yarıda kalıyor.

Bu biraz da tarihçi olmanızla ilgili galiba, bağlamıyla ele almak?

Evet, evet. Hep bağlamıyla ele almak... Çünkü her zaman, önüme bir olay geldiğinde tarihte ona benzer olayları düşünüyorum, onun bağlamını düşünüyorum, arka planlarını düşünüyorum; şu çağrışımı da, şu bağlantıyı da ekleyeyim derken olay büyümeğe başlıyor. Ve bu büyümeğe bazen bitirilememe sonucunu veriyor. Ya o yazının, ya o yazının dönüştüğü yazı dizisinin bitirilememesi sonucunu veriyor. Yani şikâyetçi değilim yazmaktan da; gene de sorunlu oluyor. Aslında düşünürseniz, 2007 Kasım'ından itibaren on yıl oldu. Ve evet, yordu, yoruyor. Bir de, insan kendini tekrarlamak da istemiyor. Bir şey yazmaya koyuluyorum, “*Yahu ben galiba bunu 7-8 yıl önce yazmıştım!*” diyorum. Açıyorum; bütün yazılarımın arşivi olduğu için, biraz zorlansam da, neydi bunun başlığı, nereden yakalayabilirim filan derken buluyorum. Bulmasam bile hatırlıyorum; ben bu fikri daha önce işledim diye. Eh yani, bundan da hoşlanmıyorum. Öyle bir köşe yazarı değilim çünkü. Aslen gazeteci bir köşe yazarı değilim. Ben akademiden gelen bir yazarım. Gazetecilerin umurunda olmayabilir, bir yıldır aynı şeyi yirmi sekizinci defa mı yazdığı. Ama benim umurumda. İki kere bile yazsam fazla gelebiliyor. Akademinin insana verdiği şu bilimsel disiplin var: Bir şey yazarsınız, okuyan okur ve onu yeterli farz edersiniz. Aynı kitabı asla iki kere yazmazsınız. Aynı bilimsel makaleyi asla iki kere yazmazsınız. Çünkü o makalenin veya kitabın hedef aldığı okuyucu kitlesi onu alır, okur, belki ders materyalleri arasına koyar, belki dipnot verir, referans verir; unutmaz. Bilimsel katkılar, akademik geleneğin kendi içindeki hafızasından silinmez. Hâlbuki güncel politika, güncel yazarlık, hele Türkiye'de, hiç öyle değil. Kumlar arasından suyun çekilip kaybolması gibi bir olay. Geride pek fazla iz bırakmıyor. Bir şeyi yazıyorsunuz, sonra fark ediyorsunuz ki her bakımdan eski tas eski hamam; bu da hoşuma gitmiyor.

Soyutladığınız için, değil mi? Mesela burada on aylık bir zaman dilimine ait yazılar var. Bu on ay içerisinde bir sürü şey oldu. Ama belki belli üst başlıklar hâlinde sıraladığınızda, birçok defa aynı noktaya değinmek zorunda kaldığınızı fark ediyorsunuz. Mesela darbe girişimi oldu, peşinden terör saldırıları oldu, OHAL ilan edildi, ABD'de başkanlık seçimi yapıldı, burada referandum yapıldı... Siz tarihçisiniz ve yukarıdan bakıp daha uzun bir zaman dilimini düşünüyorsunuz. Bir yıl sizin için kısa bir süre. Ama bir sürü de olay oldu. Nasıl yorumluyorsunuz?

Dünya açısından ve Türkiye açısından iki ayrı şekilde yorumlamak mümkün. Bunlar buluşuyor tabii bir noktada. Bir kere, bütün dünyada yaşanmakta olan bazı

evrensel dinamikler var. Yeni bir dünya düzeni hâlâ kurulamadı. Şunu kastediyorum: Mesela 1945-1990 arasında, İkinci Dünya Savaşının bitiminden Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar uzanan belirli bir dünya düzeni vardı. Bir dünya düzeni var derken, iyiydi demiyorum.

Öngörülebilir?

Öngörülebilir, stabil, kuralları belli olan, nelerin yapılamayacağı ve nelerin yapılabileceği belli olan – hiçbir değer yargısı izafe etmiyorum– bir dünya düzeni vardı. Ve çeşitli ülkeler, sosyal sınıflar, gruplar, hükümetler, yönetimler... Bu limitler içinde ne yapıyorlarsa yapıyorlardı. Şimdi öyle değil. Yani o eski dünya düzeninin çökmesinin üzerinden neredeyse otuz yıl geçti ama hâlâ bir belirsizlik ve kuralsızlık dönemi yaşıyoruz. Bir dünya düzeninin varlığına itimat yok. Çok önemli: Hiçbir ülkenin itimadı yok. Yani Mısır'ın da itimadı yok, Türkiye'nin de itimadı yok, Yunanistan'ın da itimadı yok, Amerika'nın da itimadı yok, Meksika'nın da itimadı yok, İngiltere'nin de itimadı yok. Hatta AB üyesi ülkelerin dahi itimadı yok. Bir şey olursa bizi kim korur, bizim yardımımıza kim koşar? Bize ne gibi haksızlık ve adaletsizlikler yapılamaz? Mesela şu veya bu ülkedeki şu veya bu yönetimi, belirli büyük güçler, şu veya bu yolla devirmeye kalkabilirler mi, kalkamazlar mı?

Yıkıcılık, subversion dediğimiz olaylar, örneğin. 1990 sonrasında, Sovyetler Birliği çöktükten sonra ve Doğu Avrupa çözülürken, Yugoslavya'da ve başka bazı ülkelere tekrar tekrar öyle olaylar yaşandı ki, hani yeryüzünün belli başlı aktörleri, bu arada diyelim ki ABD veya Batı (*Batı çok büyük bir laf, çok aşırı bir genelleme, hoşlanmıyorum bu lafı kullanmaktan*) belirli kurallara saygı gösterirler mi göstermezler mi; bu konudaki güven ve itimat çok zayıfladı. Yaşarken hayatta belli şeylere itimat duymamız lazım, değil mi, toplum içinde? Sabahleyin evimizden çıkıyoruz, bir araca biniyoruz, iş yerimize geliyoruz, çalışmaya başlıyoruz. Yolda durup dururken saldırıya uğramayacağımıza, başımıza bir iş gelmeyeceğine, alışverişe girdiğimizde keza başımıza bir felaketle karşılaşmayacağımıza dair bir güven duymamız lazım. Toplum hayatı insanların karşılıklı duyduğu güven üzerine kurulu. Dünya düzeni de öyle bir şey ama bu güven yırtıldı çok büyük ölçüde. Keza, dünya düzeni ve kurallar meselesine bağlı olarak, ahlak sorunu çok büyüdü yani ahlakî kabul edilen ve edilmeyen şeylerin neler olduğu.

Müttefikler meselesi, işin bir diğer boyutu. Nerede, hangi kampta yer aldığımız ve güvenilir, istikrarlı müttefiklerinizin olup olmadığı önemli bir sorun. Vardı, var kabul ediliyordu. Diyelim ki Batı ittifakı. Veya madalyonun diğer yüzünde, Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanı ve Varşova Paktı. Sosyalist veya sosyalistimsi devletçi uygulamalarla, bir şekilde kendilerini Sovyet sistemine yakın hissedenden, Sovyetler Birliği'nin “*antiemperyalist*” müttefikleri arasında yer alan, faraza Arap ülkeleri. Şimdi üzerinde bunca kavganın cereyan ettiği Arap ülkelerinin (*ki diktatörlükle yönetilmeyeni çok azdı*) hemen hepsi Sovyetler Birliği'nin müttefikiydi, onun şemsiyesi altındaydı bir zamanlar. Ülkeler hem müttefiklerine iyi kötü güven duyuyorlardı hem de kendilerinin ve müttefiklerinin belirli bir anlamda doğru kampta yer aldıklarına ontolojik bir güven duyuyorlardı: “*Biz hür dünyayız*” veya “*Biz sosyalizm dünyasınız yani eşitlik dünyasınız*” gibi. Burası özgürlüğü temsil ediyor, şurası eşitliği temsil ediyor... Buna duyulan bir güven vardı. Şimdi ise hiç kimse birbirine de, belki kendine de (*bulunduğu yere de*) güvenmiyor. Ve tabii böyle bir dünyada ülkeler kendi başlarına var olmaya çalışıyor. “*Kimseye güvenemeyiz, ayrı durmamız lazım, hiçbir müttefikimiz temiz değil, kalıcı ittifaklar içinde yer almamalıyız, kendi başımızın çaresine bakmalıyız.*” Her koyun kendi bacağından asılır ya da gemisini kurtaran kaptandır anlayışları çok yaygınlaşıyor.

Yani o eski dünya düzeninin çökmesinin üzerinden neredeyse otuz yıl geçti ama hâlâ bir belirsizlik ve kuralsızlık dönemi yaşıyoruz. Bir dünya düzeninin varlığına itimat yok. Çok önemli: Hiçbir ülkenin itimadı yok.

“
Mesela Türkiye ile Irak hükümetinin, önce Maliki ve sonra İbadi'nin ilişkileri kaç kere değişti son yıllarda? Örneğin Irak askerlerini eğiten Türk birliğinin varlığı nedeniyle ya da Süleyman Şah türbesi nedeniyle, kaç kez birbirlerine girdiler, birbirlerine söylenmedik şey bırakmadılar? Ama sonrasında ortaya Kürdistan'ın bağımsızlık referandumu çıktığı için Türkiye ile İbadi arasında, ne kadar geniş bir görüş birliği içinde olduklarına dair mesajlar teati ediliyor. Bunu kinik veya sarkastik bir anlamda söylemiyorum; realite bu.

Trump, Le Pen gibi ulusçu hareketlerin yükselmesinden mi söz ediyorsunuz?

Onlar da dâhil. İngiltere'nin Avrupa'dan çıkması (*Brexit*), bütün Avrupa Birliği'nde sağcı popülist akımların yükseliyor olması, Donald Trump, Rusya'da Putin, Çin'in tavrı... hepsi aynı sürecin yansımaları. Her yerde böyle eğilimler güçleniyor. Burnumuzun dibindeki Suriye ve Orta Doğu savaşları, bunun aslında çok net bir örneğini sunuyor. Her ülke bir şeyler peşinde koşuyor ve ne peşinde koştuğu da gün aşırı değişiyor. Dolayısıyla, her türlü ittifak, her türlü mevzileniş... hiçbir şey kalıcı olamıyor. Sürekli saf değiştirmeler söz konusu. Eh, Türkiye de bu girdabın içinde. Kitaptaki yazılarımda izleri ne kadar, şimdi tam toparlayamayacağım ama mesela Türkiye ile Irak hükümetinin, önce Maliki ve sonra İbadi'nin ilişkileri kaç kere değişti son yıllarda? Örneğin Irak askerlerini eğiten Türk birliğinin varlığı nedeniyle ya da Süleyman Şah türbesi nedeniyle, kaç kez birbirlerine girdiler, birbirlerine söylenmedik şey bırakmadılar? Ama sonrasında ortaya Kürdistan'ın bağımsızlık referandumu çıktığı için Türkiye ile İbadi arasında, ne kadar geniş bir görüş birliği içinde olduklarına dair mesajlar teati ediliyor. Bunu kinik veya sarkastik bir anlamda söylemiyorum; realite bu. Aynı şey Türkiye ile Rusya ve gene Türkiye ile Amerika ilişkileri için geçerli. İstikrarın yerini değişkenlik almış bulunuyor.

Bir, böyle bir şey görüyorum dünyada. İkincisi, eskiden Batı dışı ülkeler tarafından böyle yer değiştirmeler, yeniden mevzilenmeler, itirazlar, protestolar filan olduğunda, Batı (*ya da özellikle ABD*) bir şekilde ezerdi, hallederdi sorunu. Yani bir darbe tezgâhlanırdı, bir bahaneyle bir istila ve işgal gerçekleşirdi, en azından

zaman içinde, bütün bu ülkeler ekonomik ve askerî bakımdan güçlendiler; devlet örgütlenmesi ve iç siyasetleri bakımından güçlendiler, çok ciddi ölçüde.

Buna mı bağlıyorsunuz yapamamasını?

Evet, buna ve dünya kamuoyuna bağlıyorum.

Yani Amerika güçsüzleşiyor?

Amerika'nın müdahale kapasitesi azalıyor. Tabii hâlâ muazzam bir güce sahip. Fakat bu ekonomik, siyasî ve askerî gücünün de çeşitli kerteleri, kullanılabilirlik alanları ve dereceleri var. Açık, düzgün, düzenli, devletler arası savaş anlamında yeryüzünde kimse Amerika'yla savaşamaz. O alanda bütün dünyadaki üsleriyle, donanmasıyla, uçak gemileriyle, nükleer silahlarıyla vb. büyük bir üstünlüğü elinde tutuyor. Ama meydan okumalar illa Üçüncü Dünya Savaşı biçiminde çıkagelmiyor ki! İran ve Kuzey Kore; daha önce Sudan'da Amerika'nın başına gelenler; Hamas ve Hizbullah benzeri yerel veya bölgesel örgütler karşısında Amerika'nın ve/veya müttefiklerinin içine düştüğü durum... En aşırı örneğiyle IŞİD/DEAŞ... Dediğim gibi, hiçbir değer yargısı atfetmiyorum; kafamda şöyle bir şey yok: Batı'ya, Amerika'ya karşı olan her şey iyidir; dolayısıyla bunların hepsi antiemperyalist kahramanlardır (*ya da tersi*)... Hiç öyle bir şey demek istemiyorum; kurtaralım kendimizi böyle ideolojik “çatı”lardan ama çeşitli örgütlerin, politik akımların, ülkelerin ve devletlerin eline daha önce olmayan bir ekonomik güç geçiyor; daha önce olmayan teknolojiler ve silahlar geçiyor. Yani, düşünün, yedi düvel ne zamandır DEAŞ ile uğraşılıyor; evet, yeniyorlar ama şu kadar yılda hâlâ kökünü kazıyacak duruma gelmediler; yapabilirler mi, onu da bilmiyorum.

19. yüzyılda Afrika'da böyle bir selefi hareket baş gösterdiğini düşünün. Sudan'da oldu nitekim 1881-1885'te; Muhammed Ahmed adında bir Müslüman din adamının kendini Mehdi ilan etmesi yüzünden, Mehdi Ayaklanması veya Mehdici Ayaklanma diye bilinir. Günümüzün habercisidir, birçok bakımdan. İngiliz İmparatorluğu uzun süre üzerlerine gitmedi, çünkü önemsemiyordu Sudan'ı. Öte yandan, Mehdici hareket tamamen lokal kaldı, Sudan'la sınırlı kaldı. Çünkü o günün dünyasında (*gerek iletişim araçları gerekse diğer İslam diyarlarının içinde bulunduğu durum itibarıyla*) metastaz yapması, oradan oraya sıçraması, çok hücreli bir yapıya kavuşması imkânsızdı. Sonunda İngilizler 1898-99'da Kitchener komutasında bir ordu gönderdiler ve Omdurman/Karari Muharebesinde dümdüz ettiler orayı. 1885'te tifüsten ölen Mehdi Muhammed Ahmed'in Halife'sinin askerleri genellikle 50 metreden fazla yaklaşmadılar bile İngiliz mevzilerine. Açık arazide İngiliz sahra topları ve Maxim ağır makinahları tarafından biçildiler. 50 binlik Mehdici (*derviş*) ordusundan, bir günde 11 bini öldürüldü, 13 bini yaralandı, 5 bini esir düştü. İngiliz ordusu ise toplam 25 bini ama bunun yalnız 8 bini elit İngiliz piyadesiydi; kalan 17 bini ise İngilizlerin eğittiği yerli Mısır ve Sudan birliklerinden oluşuyordu. Sonuçta, bütün bu İmparatorluk ordusunun zayıyatı 47 ölü ve 382 yaralıda kaldı.

Bunları biraz ayrıntılı anlattım, 19. yüzyıl sonlarında kuvvet dengelerinin ne durumda olduğunu hatırlatmak için. Gelgelelim, aynı mekanizmalar işlemiyor bugün. Taliban, El-Kaide, El-Nusra, DEAŞ, her yere yayılabiliyor. Lokalize etmek çok zor, neredeyse imkânsız. Ayrıca hâkim oldukları her noktada, 19. yüzyıl sonlarının Sudanlı Mehdicilerinden çok farklı teknolojiler ve yöntemlerle savaşıyorlar. Düzenli devletler bazında ise limitte İran ve Kuzey Kore ya nükleer silahlara sahipler veya sahip olma yolunda ilerliyorlar. Kendi çaplarında öyle bir ekonomik güce ve teknolojiye sahipler ki bunu yapabiliyorlar işte. Ayrıca bu tesislerini öyle yerlere yerleştiriyor, o şekilde maskeliyor ve derin mağaralara

“
Amerika'nın müdahale kapasitesi azalıyor. Tabii hâlâ muazzam bir güce sahip. Fakat bu ekonomik, siyasî ve askerî gücünün de çeşitli kerteleri, kullanılabilirlik alanları ve dereceleri var. Açık, düzgün, düzenli, devletler arası savaş anlamında yeryüzünde kimse Amerika'yla savaşamaz.

mevcut parlamentoda mevcut partilerin manipüle edilmesi yoluyla hükümet değiştirilirdi... 1945 sonrasında eski sömürge ülkeler bağımsızlıklarına kavuştu çok büyük ölçüde ama bağımsız olmak başka, güçlü olmak başka. Arada çok büyük bir güç uçurumu vardı. Bir zamanlar Üçüncü Dünya diye andığımız, yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkeler kuşağında, Amerika hoşlanmadığı veya kendisine kafa tutan bir yönetim olduğunda, ya kendisine yerli güçler aracılığıyla bir darbe tezgâhlayarak deviriyor ya da bir işgal bahanesi buluyordu. 1953-54 yıllarında Guatemala'da Arbenz Hükümetini, İran'da Musaddık'ı devirdi; ondan sonra da bir yığın ülkede kaç tane açık-örtük darbe tezgâhlandı...

Latin Amerika'da özellikle...

Brezilya'da, Arjantin'de, Şili'de darbeler birbirini izledi; çok uzun süreli askerî diktatörlükler kuruldu. Hepsi Amerikan destekli müdahalelerdi. Şimdi bunu yapamıyor. Çünkü -gene değer yargısı izafe ederek söylemiyorum-

gömüyorlar ki en azından konvansiyonel silahlarla yok etmek imkânsız. Bu ülkelerin Amerika'ya karşı bir saldırı savaşı açıp gidip Amerika'yı fethedecekleri filan yok. Ama diyorlar ki bana ancak (*nükleer silahlar dâhil*) topyekûn bir saldırıyla dış geçirebilirsin ve o zaman ben de senin canını hem de ciddi surette yakarım. Ve bu duruş karşısında Amerika çok fazla bir şey yapamıyor. Her ne kadar Trump bağırıp çağırıyorsa da...

Çok mu popülist, "yok ederiz" filan?

Korkunç laflar. "*Tek el şaklamaz!*" denir. İki taraf da tırmandırıyor. Yok eder etmesine ama bedeli ne olur? Herhâlde Trump her konuştuğunda Amerika'nın gerçek askerleri, profesyoneller, Pentagon'daki adamlar... başlarını böyle ellerinin arasına alıp, "*Aman Tanrım, bu ne diyor!*" hâllerine giriyorlar. Çünkü herkes biliyor ki Kuzey Kore'yi imha edebilirler ama Güney Kore diye bir şey de kalmaz. Sadece Seul'da belki milyonlarca insan ölür. Birinci Körfez (*Kuveyt*) Savaşı ya da Irak'ın işgali gibi bir olay değil bu.

Ve Kore'yle sınırlı kalacağı da benzemiyor...

Ve Kore'yle sınırlı kalacağı benzemiyor. İran, örneğin... Şimdi Trump, Obama yönetiminin nükleer silah geliştirme faaliyetlerinden birtakım ekonomik avantajlar karşılığında vazgeçilmesi doğrultusunda İran'la yaptığı anlaşmanın felaket olduğunu, bunun feshedilmesi gerektiğini söyleyip duruyor. İyi de sonra ne yapacaksınız İran'a? İran'ın nükleer tesislerinin, nükleer bir saldırı dışında yok edilmesi mümkün değil. Bu da Orta Doğu'da nükleer savaş demek. Geçmişte hiç düşünülemezdi; şimdi düşünülebilir mi onu da bilmiyorum. Gene dünyadaki değişime dönüyoruz. Hem yeni bir düzenin kuralları yok (*veya düzen tesis edilmemiş durumda*)...

Deprem oluyor yani?

Tek seferde değil ama dalga dalga gelişen büyük bir deprem söz konusu. Hem itimat edilebilecek bir çerçeve yok hem de kuvvet dengelerinde bu tür değişimler oluyor. Çok basit bu verdiğim örnekler. Büyük devletlerin kendilerini nükleer İran ve nükleer Kuzey Kore ile yaşamaya alıştırmaları lazım. Bu olacaksa, yeni kurallar demek. Yeni bir dünya düzeninin kuralları demek. Yani Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin veto hakkı temelinde şu, şu, şu kararları alır ve uygularız, uygulatırız; bu mümkün değil. Bir kere o beş daimi üye kendi aralarında bölünüyor. İkincisi, çifte standartlılıkları yüzünden ahlakî bir otoriteleri kalmıyor.

Evet, uzunca bir cevap verdiğimin farkındayım. Bir yılın dışına çıkarak baktığınızda ne görüyorsunuz diye sordunuz; o çerçeveyi çizmeye çalıştım. Bana göre Türkiye de bu ortamda, bu çok zor dünyada, bu çok zor Orta Doğu'da, kendine yönelik tehdit ve saldırıları da göz önünde bulundurarak ayakta kalmaya çalışıyor. Türkiye de her koyun kendi bacağından asılır veya gemisini kurtaran kaptandır yaklaşımının dışında değil. Başka türlü nasıl mümkün olabileceğini de çok göremiyor insan. Bunu, hükümetin bu dönemde izlediği bütün politikaları harfiyen onaylamak anlamında söylemiyorum. Bu kitaptaki yazılarda dile getirdiğim birçok eleştiri var; tekrarlamayacağım onları. Ama beri yandan, çerçevenin ve bağlamın ne kadar vahim olduğunu da görüyor insan.

* * *

2. Bölüm: Türkiye'ye dair

Hocam, Türkiye demişken... O dönem art arda yazdığınız birkaç yazı var, 15 Temmuz'dan hemen sonra; kitabın başındaki yazılar. Şöyle diyorsunuz: "Bir onur gecesi yaşadık. İleride bunu Türkiye'nin kaderinin değiştiği an olarak hatırlayacağız." Ve bir başka yazınızda da, "15 Temmuz darbe girişimi ve yenilgisi herhâlde gelecekte Türkiye'nin 46-50'de başlayan çok partili hayat tarihinin en büyük dönemeci olarak anılacak." diyorsunuz. 15 Temmuz'un üzerinden bir yılı aşkın zaman geçti...

Bunları hemen 16 Temmuz günü yazdım. Yani sabah kalktım... Gece televizyonu izlerken (*kendim daha önce üç darbe görmüş bir insan olduğumdan*)

ben o gece bu darbenin yenileceğini anladım. Gece yarısında anladım, bu bir yere gitmiyor, yenilecek bu darbe diye. Hatta o özgüvenle de erken saatlerde yatıp uyudum. Galiba sabahın ikisinde yatıp uyudum da, eşim 4'te uyandırdı, "*Halil uçaklar uçuyor, bomba atıyorlar!*" diye. Bomba değildir, sonic boom'dur muhtemelen dedim; tekrar yatıp uyudum. Ertesi sabah da kalktım; çok büyük bir iç rahatlığıyla peş peşe üç yazı yazdım. Hepsi 16 Temmuz'da yayınlandı. Çok emindim yani durumdan.

Burada bir kıyaslama yapabiliyor musunuz hocam? Niye bu kadar emindiniz? Bu az önce anlattığınız konuya mı geliyor yani Amerika'nın başarısız bir girişimi?

Yok, yok. Öyle teorik gerekçelerle değil; gayet somut olarak. Öyle genel bir güçsüzleşme, her somut girişimde başarısız olacağı anlamına gelmez. Çok yenilirsiniz, çok dayak yersiniz, "*yapamaz*"lara veya "*tarihsel bakımdan olamaz*"lara bel bağlarsanız. Hayır; ben o gece darbecilerin aczini, koordinasyon eksikliğini; her şeyden önce medyaya, televizyonlara hâkim olamamalarını; bütün televizyonların darbe aleyhtarı yayın yapmaya devam ettiğini; halkın giderek daha fazla sokağa döküldüğünü, çeşitli darbeci birimlerin ise bu dalga karşısında tamamen paralize olduğunu ve ne yapacaklarını bilemediklerini; nitekim mesela havaalanını terk etmek zorunda kaldıklarını, oradan buradan kovalandıklarını gördüm de bitti bu iş dedim. Bu, tamamen olgusal gözlemlere dayalıydı. Zar

zor TRT'den okuttukları o Yurtta Sulh Konseyi bildirisini dinlediğimde beni gülme tuttu. Yani bu fars dedim; bu bir komedi, bu tuvat. Hiçbir şey sahici değil. İçindeki hiçbir laf, hiçbir duruş, hiçbir tehdit sahici gelmiyordu. Öyle genel bir teorik kaziyeden türeterek değil, doğrudan doğruya kendi tecrübemle. Ben 27 Mayıs'ı da gördüm, 12 Mart'ı da gördüm, 12 Eylül'ü de gördüm. İktidarı gasp etmeye kararlı ve yüzde yüz disiplin içinde yönetilen darbe nasıl olur, az buçuk biliyorum. Darbecilerin dağıldığını gördüm o gece; o yüzden bitti dedim. Baktım ki bir yerden sonra bakanlar çıkıyor konuşuyor, Başbakan Binali Yıldırım çıkıp konuşuyor, nihayet

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın sesi duyuluyor; anlaşılıyor ki hükümetin üst kademelerini de hiç ele geçirememişler... Tamam, bitti bu iş dedim.

Bunun bir dönemeç olacağını o zaman yazmışsınız. Üzerinden de bir yılı aşkın süre geçti. Referandum yapıldı. Bir dönemeç alındı gerçekten. Siyasal tarih açısından, Türkiye'nin içinde bulunduğu bu bir yılı, 15 Temmuz'dan bugüne kadar yorumlar mısınız? Kaderdeki o değişimin gerçekleştiğini ya da

gerçekleşiyor olduğunu hissediyor veyahut da gözlemliyor musunuz?

Evet, bir kere o söylediğim şeylerin arkasında duruyorum. Her halükârda, öyle veya böyle, bu muazzam bir dönüm noktası. Bir darbe girişimi oluyor ve sivil, silahsız halk püskürtüyor; bunun

o toplumda yer etmemesi mümkün değil. Böyle tecrübeler kolay kolay unutulmaz. Paris'in bazı işçi mahalleleri, on yıllar boyu 1870 Paris Komünü ayaklanmasının ve bir kan banyosuyla bastırılmasının anılarıyla yaşadı; siyasi tercihlerini hep bu anılar belirledi. İtalya'da, Mussolini yönetimine ve 1943'ten itibaren Alman işgaline karşı en yoğun gerilla mücadelelerinin verildiği bölgeler (*mesela Emilia Romagna*), 1945'ten sonra çok uzun süre Komünist Partisi'nin kaleleri, oy depoları oldu. 15-16 Temmuz 2016'nın da Türkiye'de benzer etkileri olduğunu düşünüyorum. Halkta da derin izler bırakmıştır, devlette ve mesela orduda da. Nerede, nasıl satha çıkar; bunu ancak yaşayarak görebiliriz.

“

15 Temmuz sonrasında geniş çizgi izlemek olanağı varken bir noktadan itibaren AK Parti'nin dar bir çizgiye yöneldiğini; Türkiye içinde ve dışında, bana göre hedef alabileceğinden çok daha geniş kesimleri hedef aldığını, hâlbuki bundan kaçınılabileceğini düşünüyorum.

”

“

Referandum kampanyası sırasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Almanya'yı doğrudan doğruya Nazizmle suçlamasının önemli bir hata olduğu kanısındayım. Çünkü bugünkü Alman hükümeti, Faşist veya Nazi filan değil; bu çok aşırı ve çok kutuplaştırıcı bir suçlama.

”

Madalyonun diğer yüzünde, sonraki gelişmelerden çok memnun olduğumu söyleyemem. O günden bu yana AK Parti liderliğinin ve hükümetin izlediği politikalarından farklı politikalar izlenmesini şahsen ben tercih ederdim. Bununla, OHAL'in kendisini kastetmiyorum. Olağanüstü hâl bence mutlak surette gerekli(ydi); FETÖ'nün üzerine gidilmesi, sadece ordunun ve polis değil, devlet teşkilatının her alanından temizlenmesi mutlak surette gerekli(ydi). Bunlar değil sorunum. Ben bütün bunları (ve daha başka şeyleri) AK Parti'nin daha kucaklayıcı bir siyasî çizgiyle ve daha geniş ittifaklarla yapabileceğini düşünüyorum ve öyle yapmasını tercih ederdim. Bazı maliyetleri olurdu tabii; dünyada hiçbir şey bedelsiz değildir, bazı şeyleri elde etmek için bazı şeylerden vazgeçersiniz hayatın her anında. Ama başka bazı şeyleri kazanırsınız, kazanırdınız. Evet, sonuçta bir darbe girişimini, bir karşı devrim girişimini bastırıyorsunuz. Bunun beraberinde getirdiği zorunluluklar var. “Ama”sı da var öte yandan. Ben bu kitaptaki yazılarımda buna da tarihsel bir perspektif içinde bakmaya çalıştım.

Biraz açmanız mümkün mü? Başka türlü de olabilirdi ama diğer taraftan mecburiyet de var diyorsunuz. Yani nasıl aşılabildi?

Bunları ancak genel hatlarıyla söyleyebilirim. Bu yazılarda “devrim sonrası dönem” (post-revolutionary situation) kavramını kullandım. Bir devrim yapmak, devrimi yapan güce muazzam iktidar getirir. Bir karşı devrimi ezmek ve püskürtmek de benzer bir iktidar ve inisiyatif getirir. 15 Temmuz darbe girişiminin bastırılmasıyla birlikte AK Parti iktidarının eline buna benzer bir güç geçti. Ben bazı yazılarımda bu duruma tarihsel paralellikler aradım; Amerikan İç Savaşı (1861-1865) sona ererken Kuzeyin veya Abraham Lincoln'ün elindeki inisiyatife benzettim örneğin. Kahhar mı yoksa cömert ve bağışlayıcı mı davranacaklar sorunu vardı. Bağışlayıcı, barıştırmacı, birleştirici ve sağaltıcı olmaya çalıştılar. Ya da zihinsel, psikolojik bir egzersiz olarak, Çanakkale Savaşlarının galibi Mustafa Kemal'in, Millî Mücadele'yi de kazandıktan sonra, 1934'te Anzak ölüleri için dikte ettirdiği kitabenin ruhunu örnek gösterdim. Biliyorsunuz, orada zaferin içinden büyük bir alicenaplıkla konuşuyor Mustafa Kemal. Avustralya-Yeni Zelanda askerlerinin “uzak diyarlardan çocuklarını savaşa gönderen” annelerine seslenerek, “Gözyaşlarınızı dindiriniz!” diyor; oğullarınız burada, dost bir toprakta bizim Mehmetçiklerimizle koyun koyuna yatıyor. “Onlar bu topraklarda can vermekle bizim de çocuklarımız olmuştur.” İnanılmaz bir metin. Kibir yok, hamaset yok, nefret

yok, intikam yok. Bağışlarken aslında 1920 ve 1930'ların dünyasında kendi yerini, Türkiye'nin yerini yapıyor.

Ben sol bir geçmişten geldiğim için, Marksistimsi bir siyasî vokabülere başvurduğum bu noktada. “Dar çizgi” ve “geniş çizgi” kavramlarını kullandım. Dar bir siyasî çizgi izlerseniz, rakip veya düşman veya tehdit kapsamını geniş tutar, dolayısıyla çok geniş kesimleri karşınıza alırsınız. Buna karşılık daha geniş bir siyasî çizgi izlerseniz, düşman veya rakip veya tehdit kavramı ve alanını daha sınırlı tutarsınız. Düşmanı küçültmek, hedefi küçültmek diye bir şey var siyasette. Mümkün olduğu kadar küçük tutarsınız ve ona karşı geniş ittifaklar kurmaya çalışırsınız. Teferruatına girmeyeyim; 15 Temmuz sonrasında geniş çizgi izlemek olanağı varken bir noktadan itibaren AK Parti'nin dar bir çizgiye yöneldiğini; Türkiye içinde ve dışında, bana göre hedef alabileceğinden çok daha geniş kesimleri hedef aldığını, hâlbuki bundan kaçınılabileceğini düşünüyorum. Mesela -yazdım zaten, kitapta da mevcut- Batı'nın bütün güvenilmezliğiyle ve AB'nin Türkiye'ye karşı yaptığı bütün hatalarla birlikte, hiçbirini es geçmiyorum, gene de ben Türkiye'nin kendisini Avrupa'ya daha yumuşak bir dille anlatmakta ısrar etmesini tercih ederdim. Çok somut bir örnek vereyim: Referandum kampanyası sırasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Almanya'yı doğrudan doğruya Nazizmle suçlamasının önemli bir hata olduğu kanısındayım. Çünkü bugünkü Alman hükümeti, Faşist veya Nazi filan değil; bu çok aşırı ve çok kutuplaştırıcı bir suçlama. Basit bir örnek olarak söylüyorum. “Kendi içinizdeki aşırı sağ eğilimlere göz yumuyorsunuz” demek başka; “Aşırı sağınıza taviz veriyorsunuz” demek başka; “Bize karşı tutumunuzda çifte standartlısınız ve kendi demokratik ölçütlerinize ters düşüyorsunuz” demek başka; “Ey Almanya, sen Nazisiz, Nazizmden farkın yok, Nazizme geri döndün!” demek (veya aynı şeyi Hollanda için söylemek) gene başka. Bütün mesele bundan ibaret değil; tekrar edeyim, bunu bir örnek olarak söylüyorum. Batı'nın haksızlıklarına ve Türkiye üzerinde mevcut dış kuşatmaya karşı, Türkiye halkını, iç kamuoyunu uyarmak mı? Bu, başka bir üslupla da yapılabilirdi diye düşünüyorum. Üslup bazen üslup olarak kalmıyor, düpedüz içerik oluyor. İzlenen siyasete, son bir yılın diyelim ki sekiz on ayı itibarıyla, bu tür eleştirilerim var.

(Gelecek sayımızda Prof. Halil Berktaş'ın “Sola ve sosyalizme ve kendine dair” görüşlerini okuyabilirsiniz.)

